

Питання мовної експресивності у текстах наукового мовлення

Наталя Ковальська,
аспірант,
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д.Ушинського»,
м. Одеса

На сучасному етапі розвитку мовознавства пріоритетним напрямком залишається антропоцентричність філологічних досліджень, спрямованих на вивчення тексту як продукту активної мовної діяльності людини. У світі лінгвістики відбувається активне переосмислення традиційних поглядів на різні мовні явища. Зокрема, з'являється велика кількість досліджень категорії експресивності та способів її вираження у текстах різних стилів.

Варто зазначити, що у мовознавстві немає загальноприйнятого визначення категорії експресивності як головної текстово-дискурсивної категорії.

Чисельні соціальні, політичні, природні й технократичні катаклізми та катастрофи, що відбуваються в окремих державах і світі загалом, пояснюють активізацію у відкритому вираженні людиною своїх емоцій, як у мовній, так і позамовній формах. Емоції стали невід'ємним компонентом розуму, мислення, мотиваційною основою мовної свідомості й мовної поведінки особистості в різних сферах розвитку суспільства. Отже, саме мова виступає об'єктом та інструментом вивчення емоцій. Вона номінує емоції, виражає їх, описує, стимулює, класифікує, аналізує, пропонує мовні засоби маніпулювання й моделювання відповідних емоцій, які є продуктом різноманітних лінгвокультурних ситуацій, а також творцями певних ситуацій.

Більшість наукових розвідок присвячені вивченню питання наявності в мовленні комуніканта різноманітних мовних засобів та визначення їх комунікативно-прагматичного потенціалу. Так, увагу українських лінгвістів на сучасному етапі привертає саме наявність та функціонування традиційних і новітніх експресивних мовних засобів у різних стилях мови.

Основною проблемою експресивності, на думку основоположника сучасної концепції та методів дослідження експресивних факторів мовлення Шарля Баллі, є множинність експресивних засобів і способів передачі одного й того ж емоційного змісту [1, с. 120].

Експресивність є сукупністю семантико-стилістичних ознак мовних одиниць, завдяки яким вона має змогу функціонувати в комунікативному акті як засіб суб'єктивного вираження ставлення мовця до змісту висловлювання й адресату. Основними компонентами експресивності називають емоційність, оцінність, образність та інтенсивність. Питання їх диференціації як лінгвістичних категорій наразі залишається невирішеним, проте аналіз їх основних диференційних ознак вказує на їх взаємозв'язок і часткову спільність, що заперечує їхню синонімічність.

Найбільш обговорюваним серед лінгвістів залишається питання взаємозв'язку категорій експресивності й емоційності. Розмежувати експресивність й емоційність в мові на підставі відмінностей їх завдань першою спробувала Є. М. Галкіна-Федорук, зазначивши, що «емоційні засоби мови завжди експресивні, але експресивні можуть і не бути емоційними» [2, с. 107]. Отже, експресивність та емоційність є взаємопов'язаними, однак не тотожними категоріями, оскільки експресивність у мові є набагато ширшою за емоційність та передбачуваною. Саме розмежування понять експресивності й емоційності та заперечення їх тотожності дають підстави для ствердження наявності експресії у науковому мовленні.

Про наявність експресивності в наукових текстах свідчать наукові розвідки зарубіжних та вітчизняних дослідників, зокрема, Н. Д. Арутюнової, М. М. Кожині, З. Ф. Курбанової, Н. Я. Мілованової, Н. М. Разінкіної, Н. Ф. Непийводи, С. В. Радецької, Н. М. Пільгуй (Колесник), Н. І. Ріман та ін.

Загальновідомо, що експресивність притаманна текстам творів художнього стилю, проте, «прагнення досягти максимальної експресивності

тексту часто стає мотивом мовленнєвої творчості не тільки для авторів художніх, але й інших текстів» [5, с. 183].

Варто наголосити, що тексти наукового стилю, на відміну від художніх, розраховані на логічне, а не на емоційно-чуттєве сприйняття. Однак, саме доказовість виступає основною ціллю експресії наукових текстів, а рівень емоцій залежить від прояву в них авторської індивідуальності. Добір відповідних мовних засобів, інтенсивність їх залучення залежить від комунікативної мети та ступеня особистісної значущості сформованої цілі.

Отже, експресивність наукового стилю обумовлена пізнавально-комунікативною потребою: зміст наукового тексту стає більш переконливим завдяки добору відповідних мовних засобів, передачі необхідної інформації відповідною формою, тобто експресивною мовою. Мотив автора, його комунікативна ціль, уявлення про потенційного реципієнта, ставлення автора до об'єктів відображення та обраних мовних засобів становлять рушійну силу формування експресивності.

Для категорії експресивності характерним є співвіднесеність із категорією прекрасного. «Здавалось би, дотримання естетичних вимог не повинно торкатися наукового стилю, традиційно він склався як позбавлений емоцій <...>. Прекрасним – інтелектуально прекрасним – може бути й науковий твір. Естетична цінність наукових творів полягає перш за все в ясності, логічності, струнності думок, що передаються» [3, с. 216-217].

Проникнення емоційних елементів у наукові твори, на думку вчених, пояснюється й тим, що кожен зі стилів мовлення містить елементи інших стилів. «У системі кожного стилю прояв емоційності набуває глибокого своєрідного втілення, завдяки чому не порушуються загальні закономірності стилю. Відбір мовних засобів у будь-якому стилі (включаючи й ті засоби, які не є для нього специфічними), володіє витриманою типовою єдністю, яка проявляється в доцільній організації мовного матеріалу у зв'язку з цілями функціонального використання» [4, с. 46-47].

Відмінними ознаками наукового стилю від інших є більша об'єктивність й відсутність пристрастей, проте, як зазначалося, науковій сфері властиві емоції, а науковим творам – своєрідна експресія. Формування наукового світогляду читача можливе лише завдяки доступності поданої інформації. Докази наукових фактів сформовані не через логіку розумових операцій, а через емоційність прикладу й ілюстрацій.

Отже, експресивність наукового тексту являє собою експресивність акцентуації, конкретизації думок, логічності тверджень, посилення аргументованості міркувань автора, активізацію уваги читача. Експресивність як одна з найважливіших умов реалізації прагматичної функції є однією з характерних ознак наукового викладу та, відповідно, невід'ємною характеристикою текстів наукового стилю.

Список використаних джерел:

1. Балли Ш. Французская стилистика / Шарль Балли; пер. с фр. яз. К. А. Долинина; под ред. Е. Г. Эткинда; вступ. ст. Р. А. Будагова. – М. : Изд-во. иностр. лит., 1961. – 394 с.
2. Галкина-Федорук Е.М. Об экспрессивности и эмоциональности в языке / Е. М. Галкина-Федорук // Сб. статей по языкознанию, посв. профессору МГУ акад. В. В. Виноградову. – М., 1958. – С. 103-124.
3. Непийвода Н.Ф. Мова української науково-технічної літератури (функціонально-стилістичний аспект) / Н. Ф. Непийвода. – К.: Міжнародна фінансова агенція, 1997. – 303 с.
4. Разинкина Н.М. О преломлении эмоциональных явлений в стиле научной прозы / Н. М. Разинкина // Особенности языка научной литературы / Под ред. В. Н. Ярцевой. – М.: Наука, 1965. – С. 38-52.
5. Человеческий фактор в языке: Языковые механизмы экспрессивности / [В. Н. Телия, Т. А. Графова, А. М. Шахнарович и др.; Отв. ред. В. Н. Телия]; АН СССР, Ин-т языкознания. – М. : Наука, 1991. – 214 с.